

*Милан Петровић,
ванредни професор Правног факултета у Нишу*

ПРОЦЕС ДЕМОКРАТИЗАЦИЈЕ У УСТАВНОМ РАЗВИТКУ СРБИЈЕ

У политичкој теорији постоји спор око тога да ли је слобода или једнакост идејно изходниште демократије. Ми се опредељујемо за слободу, будући да слобода нужно тежи ка једнакости, док једнакост не мора увек водити ка слободи. Већ је велики мислилац демократије, Токвил (Tocqueville), још у XIX веку указао на опасност од демократског деспотизма, капитулације појединца пред државом, који се данас остварио у виду различитих тоталитаризама. Уз слободу личности, демократија подразумева и минимум подела власти, пре свега независно судство. Српска револуција, отпочела 1804. године, била је *демократска револуција*. Она је тежила и коначно остварила трооструку — политичку, економску и културну — слободу: 1) она је са Срба уже Србије збацила турску аутократију и обезбедила успостављање власти проистекле из народа; 2) уништила је феудализам и дала право Србину да буде слободан господар своје земље и имања; 3) докрајчила је господарство ислама над народном православном вером и омогућила да се Србија укључи у духовне токове хришћанске Европе. И управо ова, духовна или културна слобода, отвориће пут слободарским институцијама Европе до Устава обновљене српске државе. Голем значај у том процесу духовног асимиловања имали су војвођански Срби. При том, што је срећна околност, апстрактне политичке идеје нису непосредно прихватане; претпоставка њиховог опонашања, интелигенција, још је била без већег утицаја. Зато у српској револуцији и није могло да дође до кобних застрањивања што произлазе из политичког доктринаризма и утопизма. *Монархија је средишња, најважнија институција српске државе током њеног уставног развоја*. Она је то остала упркос постепеном преношењу власти Круне на Народну скупштину, институцију модерне, представничке демократије. Али, и српска монархија је имала *демократски карактер*. Србији монархија није била просто споља наметнута. Ниједна институција није била толико укореења у народу, имајући за њега значење неоспориве практичне истине, као монархија. У земљи која се борила за слободу и опстанак, владар је пре свега био врховни командант народне војске — Срби су и дословно, до 1883. године, били „наоружани народ“ — и симбол националног јединства. Владар није био, као у апсолутној монархији Запада и деспотији Истока, отелотворење мистичног краљевског и царског суверенитета, већ представник народног суверенитета и његов највиши чувар. Тај спор демократског и монархијског принципа не чуди ако се има у виду да је још у XVI веку Боден (Bodin) говорио о могућности народне монархије, а Токвил (Tocqueville) истицао да понекад монархија може боље ујамчавати демократију него република — став који се до краја потврдио у савременим западноевропским краљевинама, почев од Енглеске. Сви српски Устави налажу поделу власти. Стога је, током целог свог уставног развоја, Србија била *ограничена монархија*. По Сретењском Уставу од 1835, Србија је *ауторитарна (критичка) парламентарна монархија*. По Уставу 1838. („Турском“) Србија је *бирокрајско-аристокрајска монархија*. По Уставу од 1869. („Намесничком“) у Србији је заживела *типовна уставна монархија*, карактеристична за немачке државе. Устав од 1888, 1901. и 1903. године, јесу уставни *парламентарне монархије*, чијом се стабилизацијом окончава српска револуција и српска демократија достиже врхунац: монарх може да учествује у јавној власти само посредством министара одговорних народном представништву. Пут од виртуелне до ефективне демократије српски народ је прешао за зачуђујуће кратко време. То није последица само пуких случајности, већ, такође, и ретког

демократског талента српског народа. Који су задаци наше историографије према српској демократији? Историјска наука има два вида. Она је, прво, узрочно-последична наука, тзв. генетичка историја. Али, она је и тзв. прагматичка, поучна историја, чији је задатак нормативан: представљање узора који оплемењују дух и јачају вољу и који су основа стварања историјских митова. Српска демократија требало би да веже за себе посебно прагматичку историографију. Јер, у пропагандном рату који се данас води против српског народа, њему се обично спочитава његов наводно недемократски карактер. Том рату су оболели и домаћи историографи „демистификатори“. Стварање мита српске демократије стога може значити раскид се не баш славном прошлости дела наше историографије, средство одбране од садашњих напада на биће наше нације и извор поука за изградњу будућности.